

ges szerepet játszott a halandósági viszonyok javulása: az életkor kitolódásával az erőfeszítés hasznát nemcsak az örökösök látták, hanem az egyén is. Az egyének boldogulása is cél lett, nemcsak a kollektívaké, így a családé. Új értelmet kaptak a normák is, melyeknek ezután már nem a közös túlélést kellett biztosítaniuk, hanem a harmóniát a közjó és az egyéni vágyak között.

Ezt a tendenciát erősítette fel a Francia Forradalom és nem fordította vissza a restauráció sem a napóleoni háborúk után, bár törvényekkel igyekeztek a régi normákat újraéleszteni. Az ipari forradalom, az urbanizálódás és az életszínvonal meginduló emelkedése új családi formákat hozott. Az egyik az önmagába zárt család típusa lett, amely mint a külvilág megpróbáltatásaitól menedéket adó közösség élt tagjai tudatában; a másik az ezzel egyidőben kibontakozó nyitott család, amely a társadalomban való előrehaladást, az érvényesülést kívánja biztosítani tagjai számára. Ez utóbbi felel meg az individualizáció folyamatának.

Lényeges változást jelent a szerelem egyeduralomra jutása a házasság motívumai közül, ami szintén az individualizálódást segíti elő. Ugyanakkor ezzel megindul a család stabilitásának aláásása is, mivel a szerelem érzelme szükségszerűen magában hordja meggyengülését, megszűnését is, – és így elhalványul a legfőbb összetartó kapocs a szerelemre alapozott házasságban. Ennek ellenére a XX. század második felében is elterjedt a múlt században kialakult családalképzés, amely a szerelem vezette családtól várja az egyéni boldogság megteremtését egy életre, és akkor is ragaszkodik a családi keretek fenntartásához, amikor azok érzelmi szempontból nem sokat nyújtanak. Nő viszont azoknak a házasságoknak a száma, amelyek kiüresedésük esetében felbomlanak, a partnerek boldogságukat új kapcsolatban keresik. Mint új jelenséget mutatja be Roussel az általa club-házasságnak nevezett kapcsolatot, amely kezdettől fogva racionális számításra alapul s az érzelmeknek alárendelt szerepet enged. Jelszó az egyéni autonómia biztosítása önmagunk és a partner számára egyaránt. Végül leírja mint modellt saját ábrándját, mely tipikusan reziduális, a gondolati rendszerből kilógó elképzelés: ez a történeti aspektusú család (*famille-histoire*), amely a partnerek közötti szolidaritást úgy hirdeti, hogy ugyanakkor tisztában van az egymással való azonosulás korlátjaival is, ezért az elképzelt, idealizált partner keresését feladja az együttlét során kipróbált partnerért.

Az 1965 körül meginduló változások azonban azt mutatják, hogy az újabb típusok sem elégítették ki az ifjabb nemzedékeket. Tömegessé vált a házasságon kívüli együttélés és ezzel együtt a házasságon kívüli szülések. Mindez korábban is előfordult, de Európában és Észak-Amerikában marginális jelenség volt. Az együttélések korcsoportok szerinti vizsgálata azt mutatja, hogy mindenütt elsősorban a 30 éven aluliak magatartásáról van szó: az ő esetükben az együttélés kivételes jelenségből valószínűvé vált.

Felvetődik a kérdés, hogy az együttélések pótolják-e a házasságkötések csökkenéséből adódó kiesést. A válasz országonként változó: ott, ahol a munkanélküliség magas, az együttélések is viszonylag későbbi korban kezdődnek, s helyettük még ennél is lazább párkapcsolati formák terjednek, mint a különlakás melletti tartós, szexuális, szabadidőeltöltési és részleges gazdasági kapcsolat, a LAT (*living apart together*).

Az együttélések nagy részét házasság követi. Fordítva: Svédországban kevés kivétellel, Franciaországban az esetek felében, Angliában azok egyharmadában a házasságkötést együttélés előzi meg.

Roussel a házasságkötés elkerülésének alapmotívumául azt tekinti, hogy az emberek meg kívánják őrizni teljes uralmukat privát életük felett. De megfogalmazza ezt más hangsúllyal is. Az emberek kerülik a visszafordíthatatlan vagy csak nehezen megváltoztatható döntéseket. Míg hajdanában a felnőtté válás volt a fiatalok célja, és a házasságkötés, a gyermek születése ezt szimbolizálta, addig ma a serdülőkorban maradás a cél, vagy legalább is a „fiatal felnőtti” státusz minél továbbbi megőrzése. Bizonytalanok önmagukban és saját érzelmeik, céljaik tisztázását a le nem zárt kapcsolatoktól is várják. Az intézményi formák nem gyakorolnak kényszert a viszonyok rendezésére: nincs szűgyen, nincs büntudat, szorongás van.

Az elmondottak éppen úgy érvényesek a gyermekvállalás, mint a házasságkötés halasztására, elkerülésére. Itt Roussel még a gyermek szerepének megváltozásáról ír a történelem folyamán: hogyan lett a XIX. században a családi élet és törekvések centruma a gyermek, és hogyan szűnt meg az utóbbi évtizedekben a gyerekek uralma, s növekedett jelentős mértékben autonómiája a családok nagy részében.

Mi várható? Az 1940 és 1960 körül készült prognózisok csődje nagy óvatosságot tanácsol, ennek ellenére úgy érzem, hogy Roussel indokoltan jut arra a következtetésre, hogy nem valószínű, hogy a házasságkötés nélküli együttélések aránya a jövőben jelentősen csökkenne és mind az együttélések, mind a házasságok felbomlási arányában lényeges változás következne be. A termékenységi tendenciák lényeges megváltozására sem mutat semmi. Roussel a jövő szempontjából is fontosnak tekinti az egyéni értékek, magatartási normák alakulását. Ezeknél nem szabad elfelejteni, hogy a családi magatartásra ható tényezők részei az egész társadalmi kultúrának. Éppen ezért változásuk csak az általános társadalmi folyamatok közepette mehet végbe. Ezért olyan korlátozottak az állami intézmények lehetőségei is arra, hogy jogszabályokkal, szankciókkal vagy direkt propagandával érdemi változásokat hozzanak.

Roussel végkövetkeztetéseinél azonban egy dolgot elfelejt, amire egyébként korábban maga hívja fel a figyelmet. Ez a különféle családi típusok, magatartási formák egyidejű létezése az egyes társadalmakban. A ma már tradicionálisnak tekintett, valójában a múlt században kialakult forma és annak ideológiája ma is széles körben elterjedt, és előfordulási arányának néhány százalékos növekedése az egész társadalomra vonatkozó statisztikai mutatók olyan mozgását eredményezheti, ami a család jövőbeli alakulása szempontjából nem lényegtelen, bár téves volna úgy értékelni, mint a tradicionális formák általános restaurálódását és az újabb formák eltűnését. Nyilvánvaló, hogy a családvizsgálatok esetében is számolni kell a különféle szubkultúrákkal és a társadalom egészére vonatkozó összkép csak a különféle részpopulációkra vonatkozó adatok, eredmények integrálásával alakítható ki.

Cseh-Szombathy László